

Selected teachings from the thought of
R Avraham Yitzchak Hakohen Kook Zt"l your own
Parshas Eikev: Giving Birth to ^ Torah

ובשינון של בקיאות מחוורת בהלכות הפסוקות, וביסודי הסוגיות והשיטות, שהחריפות האמיתית מתילדת מזה ממילא לעת הדרוש. בלא טורח רב של אריכות פלפול, שרובו נועד רק לאותם שאין להם במה למלאות את צמאון הנפש להרחבתה של תורה ועז החופש השכלי בדרישתה מבלעדו; אע"פ שמיעוטו הוא לעולם נאה והגון, טוב ויפה אפילו להיותר עסוקים במהלכים רוחניים עליונים, אבל העסק היסודי של הנפשות העדינות צריך להיות "לפקח עינים עורות, להוציא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חושך".

—אדר היקר (דעת אלקים, דף קמ')

זאת היא העבודה היותר קדושה של עבודת התורה בדורותינו אלה. והמצויינים שבבני תורה, בפרט אותם שמוצאים בנפשם כשרון ונטיה פנימית ללמודים מוסריים ופיוטיים, ולמחשבות רוממות בחכמות הגבוהות, החפץ הנערץ הזה אסור לכובשו ולבטלו, כי-אם להרחיבו ולהגדילו ולקבע עליו שיעורים רחבים והגונים בדעת חכמה וכשרון מדי יום ביומו. הם הנם ביותר מחויבים ליחד לאלה הלימודים את רוב כשרונם, מבלי להביט כלל אם על ידי יחודם זה יהיו צריכים לקבע להם בעסק התורה המעשית סדרים נוחים, קצרים וישירים, לדעת הלכה ברורה וסברה ישרה, ולברר כל דבר בעתו בישוב ובמתנות

הארות והערות לעיון

א. זאת תורת היולדת

(1) העמק דבר לספר במדבר פרק טו פסוק מא

פירוש 'והלך בדרכי לבך', לפי שאין הילוך עבודת ה' בתמידות של כל בני אדם שוין, זה עוסק בתורה ועמלה כל היום, וזה פורש עצמו לעבודה, וזה לגמילות חסדים, והכל לשם שמים, **וגם בתורה עצמה אין כל דרך לימוד שווה**, וגם במעשה המצוות, איתא בפרק כל כתבי (מס' שבת דף קיח) 'אבוך במאי זהיר טפי...**ואם בא אדם לשאול איזהו דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו, או במה להיות זהיר טפי, על זה אמר קהלת 'והלך בדרכי לבך', מה שלבו נמשך אחריו, ברור שמולו חזי, כי זה עניין טוב לפי כת נפשו**'

(2) ספר דברים פרק ז פסוק יד

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך:

(3) הבעל הטורים בפירושו (שם)

ברוך תהיה מכל העמים - הפסוק מתחיל בבי"ת ומסיים בכ"ף, לומר שבזכות התורה שיש בה כ"ב אותיות. ל"א יהי"ה ב"ך עק"ר ועקר"ה. בגימטריא בדברי" תור"ה:

(4) ספר בראשית (א:כח) - דברים (לא:יט)

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ ורְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבַשְׁתָּהּ וּרְדוּ בָּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ...וְעַתָּה פְתַבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(5) דרך פקודיך (מצוה א', אות כ"ו) [מאת הרב צבי אלימלך שפירא מדינב זי"ע]

לפרות ולרבות בתורה להוליד בכל פעם שכליות חדשים בתורה ומדי דברי בזה אדבר בפרט הלזה כאשר דעתי אי"ה לבאר בכל מנוה רמזי המצית התלוי' בה אשר אפשר לקיים בכל עת אפילו בהעדר המצוה הגשמיית הגופנית כי התורה נצחיות היא בכל עת ובכ"ז והנה בזאה המצוה אפשר לקיים בכל עת ובכ"ז מצוה פרי' ורבי' בתורה להוליד בכל פעם שכל חדש בתורה כמ"ש המקובלים.

(6) אמרי פינחס ח"ב (שער התורה, סי' י"ג) [מאת הרב פנחס מקוראץ זי"ע]

רבי פנחס מקאריץ ז"ל עבר על יד בית אחד ואמר שמרגיש בו אור גדול. ונכנס לתוכו ומצא בפניה אחת את ספר אור החיים על התורה, ואחר שעבר עליו אמר: שמכיר במחבר שאין לו בנים וכל כח הפורה שלו הניח בספרו זה.

(7) ספר ישעיהו פרק נו פסוקים ג-ד

(ג) ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואל יאמר הסריס הן אני עין יבש:
(ד) כי כה אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי:

(8) מסכת אבות פרק ד משנה ד

(א) בן זומא אומר, איזהו חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט), מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. איזהו גבור, הכובש את יצרו, שנאמר (משלי טז), טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר (תהלים קכח), יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך, בעולם הזה. וטוב לך, לעולם הבא.

(9) תלמוד בבלי מסכת תמיד דף לא עמוד ב/דף לב עמוד א

עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב... אמר להם אידין מתקרי חכים אמרו ליה איזהו חכם הרואה את הנולד אמר להם אידין מתקרי גבור אמרו לו איזהו גבור הכובש את יצרו אמר להן אידין מתקרי עשיר אמרו ליה איזהו עשיר השמח בחלקו.

(10) האלשיך הק' (בספרו ירים משה על מס' אבות)

כתב בפרקי אבות (ד: א), איזהו חכם הלומד מכל אדם אבל במס' תמיד (לב). אומרים איזהו חכם הרואה את הנולד. ואע"פ שנראה כסתירה בדבריהם, הוא באמת רעיון אחד, דהמחדש דברי תורה הוא המוליד, והחידוש הוא הנולד, ונקרא חכם רק מי שיביט אם הנולד טוב, ולא איכפת ליה מי הוא המוליד. וזה הפירוש איזהו חכם הלומד מכל אדם.¹

ב. וכן בשאר אברי הגוף

(11) במס' בכורות (נח).

בן עזאי אומר על כל חכמי ישראל שהם דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה.

(12) רש"י (שם)

חוץ מן הקרח הזה - היינו ר"ע והא דגרסינן בכוליה הש"ס רבי יהושע בן קרחה היינו בן של ר"ע כדגרסינן התם (שבועות דף ו) אמר לו ר' יהושע בנו של ר"ע לר"ע

(13) תוס' (שם)

חוץ מן הקרח הזה - פ"ה היינו ר"ע ור' יהושע בן קרחה הוא ר' יהושע בנו של ר"ע וקשה מי סני ליה להזכיר ר"ע בשמו שמזכירו בלשון גנאי?

(14) תלמוד בבלי מסכת יומא עמוד סג עמוד ב

דרש שם בן עזאי שכל מי שהוא מבטל פריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאלו שופך דמים וממעט את הדמות. מאי טעמיה. שופך דם האדם מפני מה כי בצלם אלהים ומה כתיב אחריו ואתם פרו ורבו. א"ל ר"א בן עזריה נאים דברים היוצאים מפי עושיהן, בן עזאי נאה דורש ולא נאה מקיים. א"ל אני לפי שחשקה נפשי בתורה, אבל יתקיים העולם באחרים.

(15) ספר בן יהוידע (שם) [מאת הרב יוסף חיים מבגדד]

יודע דחכמי ישראל היו מתרעמים על בן עזאי שלא נשא אשה להרבות זרע בישראל, כמ"ש בגמרא על זה אתה נאה דרוש ואין נאה מקיים, ויודע שהשום מרבה הזרע אבל לא הקליפות, ולזה אמר כל חכמי ישראל הם דומין עלי לא אמר דומים בעיני, אלא אמר דומין עלי, כלומר דומין בדעתם לומר עלי שאני דומה לקליפת השום. וכמו דקליפת השום אינו מרבה זרע כי אם רק השום מרבה הזרע, כן אני דומה לקליפה שאין אני מרבה זרע בישראל שלא נשאתי אשה כדי שאביא בנים וירבה זרע ישראל. והם טועין בדבר זה שבאמת אני מרבה זרע בישראל, שאני מוליד נשמות ע"י לימוד שלי, ואינם יכולים לעשות כמוני בדבר זה, חוץ מן הקרח הזה הוא רבי עקיבא שהוא יודע ומבין בדבר זה, שגם הוא עוסק כמוני ומוליד כמוני, יודע הוא שאין אני כקליפת השום אלא כמו השום שמרבה הזרע כן אני מוליד נשמות הרבה ומרבה זרע ישראל.

¹ ואולי לזה הסיבה נקראים חידושי תורה "הערות", שהרי היא phonetic cognate להמילה "הערה", כדמצינו ביבמות דף נה עמוד ב שחלקו עם הערה היא תחילת הביאה או גמר ביאה.

(16) מס' מנחות (כט):

אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך. אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות.

(17) אמונת עתיך (פרשת נשא) ומאת הרב משה וואלפסאן שליט"א

י"ל שנשרו ממנו שערותיו של רבי עקיבא כי את כל כח שערותיו הכניס בדרשות של שערות האותיות, ר"ל שדרש על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות. ואתי שפיר שקראו אותו קרח כי אין לך שבח גדול מזה.

(18) מס' בבא מציעא (פד).

אמר רבי יוחנן אנא אישתיירי משפירי ירושלים. האי מאן דבעי מחזי שופריה דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סלקי ונמלייה פרידיא דרומנא סומקא ונהדר ליה כלילא דוורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא וזהרורי מעין שופריה דרבי יוחנן. איני, והאמר מר, שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו, שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון, ואילו רבי יוחנן לא קא חשיב ליה. שאני רבי יוחנן דהדרת פנים לא הויא ליה.

(19) קונטרס נחל נובע מקור חכמה (פרק א')

וצ"ע, כי ידוע דחז"ל אינם מדברים על סתם מקרה, וכדאמר רב במס' ע"ז (יט:), דאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד, וכל שכן דברי תלמוד עצמם. ואם כן, אנחנו צריכים לשאול למה לא היה לו לרבי יוחנן יכולת לגדל את זקנו.

ובס"ד אפשר לומר על פי הידוע מדברי הרמב"ם בהקדמה לחיבורו היד החזקה (וכן איתא בספרו של הראב"ד סדר הקבלה) שרבי יוחנן היה המסדר של התלמוד ירושלמי. ובכמה מקומות בתנ"ך מכונים לירושלים בשם "הדרה" וכמש"פ הרד"ק (ישיעהו ה:יד) שארץ ישראל בכלל, וירושלים בפרט, נקרא בשם הדרה. וכן איתא בדרשת הרמב"ן לראש השנה וז"ל, הדר העולם ארץ ישראל והדר ארץ ישראל ירושלים.

ונראה לי בס"ד, שכשם שבן עזאי ורבי עקיבא החליפו כחותם של לידה ושל גידול שערות בתמורת כחות לחדש חידושי תורה, כך רבי יוחנן החליף כחו לגדל הדרת פניו, שהוא הזקן כמשפרש"י שם, בתמורת כח ליסד התלמוד ירושלמי, המכונה בשם הדרה. וזה כוונת רבי יוחנן כשאמר שאני נשאר מהיופי של ירושלים, ר"ל כל היופי שיש לי עכשיו, זה רק מה שנשאר מהיופי שהיה לי קודם שחיברתי את התלמוד ירושלמי, ומאד שמחתי בזה.

(20) מאור עניים פרשת בחוקותי

תורה יש קומה רוחניות מן רמ"ח איברים רוחניים היינו רמ"ח מצות עשה ושס"ה גידים רוחניים שהם שס"ה לא תעשה ובאדם יש גם כן רמ"ח אברים ושס"ה גידים והנה האדם נברא בצלם אלהים ולהבין הענין וכי שייך לומר בו יתברך שום תמונה ח"ו אך הפירוש הוא בצלם של התורה שהתורה נקראת אלהים שהוא צמצום שהשם יתברך צמצם א"ע לתוך התורה כדי שיוכל האדם שהוא בעל גבול ותכלית לדבק א"ע שהשם יתברך שהוא בלי גבול ותכלית ולא היה באפשרי לדבק בו יתברך לכן צמצם השם יתברך עצמו לתוך התורה ואדם נברא בצלם אלהים של התורה שהוא הקומה רוחניות רמ"ח מצות עשה ושס"ה ל"ת והנה האדם השלם הוא כשהוא א' עם הצלם דהיינו הקומה גשמיות שלו הוא א' עם הקומה רוחניות של תורה אדם העליון.

ג. המכיר את מקומו בהעולם

(21) צו וזירוז (אות יב) ומאת האדמו"ר מפיאצונא זי"ע הי"ד

והמכיר את מקומו. הוי עושה ופועל בעולם והענגק לו מטובך עד שתמיד מקומך בהעולם יהא ניכר. כי האם מקום האבות הנביאים ושאר הצדיקים זצ"ל גם עתה לא ניכר בעולם. ואיך הוי העולם שמם לו לא הוי בה הבעש"ט ז"ל וכו'. והמכיר, החכם מכיר לאחרים את מקומו, ותמיד מקומו.

(22) סודר תפילה (שמונה עשרה)

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו. שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ותן חלקנו בתורתך:

(23) חידושי הרי"ם דף קט"ז, לקט אמרים (חלק ב', מאמר ב') ומאת רב יעקב מאיר שכטר שליט"א

שורש החלק התורני של כל אחד ואחד הוא לפי מדותיו ולפי טהרת נפשו, וכמו שמספרים על הרבי מקאצק זי"ע, שדרשן אחד באשכנז דרש ע"פ המטבע של אש שהראה לו הקב"ה למשה רבינו כשנתקשה לו איך לעשות מחצית השקל. ואותו דרשן שאל, למה לא להשתמש עם מטבע של מתכת, אלא עיקר נתינת המטבע הוא האש, ההתלבות. ואמר הקאצק'ר שחידוש כזה נתחדש באשכנז יען שמקפידים במקום הזה על קיום מצות הכנסת אורחים ביתר שאת ויתר עז, ולכן נתגלה להם תורה כזו.

(24) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה.

(25) מסכת אבות פרק ד משנה יט

שמואל הקטן אומר "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפוי" (משלי כד, יז-יח).

(26) ר' עובדיה מברטנורא (שם)

"בנפול אויבך אל תשמח" – פסוק הוא במשלי, אלא ששמואל הקטן היה רגיל להוכיח בני אדם במדה זו.

(27) עולת ראייה: חלק א' עמ' רעח [מאת הראי"ה קוק זצ"ל]

כל הברכות של התפילה שהן מלאות חסד ואהבה, ראוי לתקנן כל חכם הראוי למעלה רוממה כזאת ... אבל ברכה זו של התפילה, שבתוכה אצורים דברים של שנאה ומשטמה, והאדם באשר הוא אדם, אי אפשר כלל שלא תמצא בקרבן איזו שנאה טבעית לאויבי נפשו ורודפי עמו, צריכה היא לבא דוקא ממי שכולו טהור וקדוש לה, שתכונת השנאה הטבעית אין בליבו כלל... על כן עמד שמואל הקטן ותקנה, ורק הוא באמת ראוי לה, כי הוא אשר דרש תמיד 'בנפול אויבך אל תשמח' והדיר מלבבו כל רגש שנאה לשונאי נפשו. והוא כשהתעורר לתקן ברכה למינים לא תמצא בה כי אם רגשת לב טהור לתכלית הטוב האמיתי הכללי. 'לשנה אחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלוש שעות' - אנו אומרים תפילתנו על פי דעת המיסדים הא-לקיים וגם שרגשותיהם גבהו מאד מדרכינו אנו סומכים על דעתם הרוממה הקדושה לכל פרטיה, אבל התפילה של הברכה למינים היא צריכה מעמד נפש גבוה ונשא מאד... ולשנה האחרת השקיף שתים ושלוש שעות עד שמצא בנפשו את הכשר הקדושה והטהרה הראויה לברכה זו, שנאמרה לפי מלותיה ברוח שנאה, ושתהיה עם כל זה מלאה רוח אהבה וחסד, ורק קנאת ה' צבאות... בסור כל מניעה וכל סיג תעשה זאת.

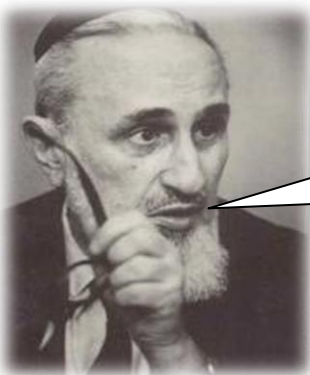
ד. בני הנביאים: ממעמקים קראתיך ה'

(28) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סו עמוד א

אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו ראה מעשה ונזכר הלכה ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון!

(29) צדקת הצדיק (אות נג) [מאת הרב צדוק הכהן מלובלין זי"ע]

דיבור של חול המורגל בפי האדם ומרגלא בפומיה הוא דברי תורה ממש אפילו אצל איש ההמוני מישראל וכמו שנראה הרבה בתלמוד מביא דאמרי אינשי והוא דברי תורה ובפרק קמא דסנהדרין (ז'). הרבה שהוא דהוה קאמר ואזיל וכו' ואמר שמואל קרא כתיב. כי כל נפש מישראל יש לו אחיזה בדברי תורה מיוחדת כנודע ובדיבור שמרגלא בפומיה זהו שורש נפשו [כי הדיבור הוא יסוד הנפש תרגום נפש חיה רוח ממללא (בראשית ב' ז)], וכמו שאמרו בפסיקתא (עיין שוחר טוב תהלים ל') אין בין צדיקים החיים למתים אלא הדיבור זהו יסוד החיות]. ומזה יוכל האדם לעמוד על שורש נפשו לדעת מה ענינו בזה העולם. וכהאי גוונא בריש פסחים (ד'). ההוא דהוה אמר וכו' שמע מינה מדן קאתי עיין שם :

What emerges is that the *Hazal* had great respect for the intuitive metaphors of the common man who, though formally uneducated, absorbs truisms from the Torah setting in which he lives. The observant, godfearing Jew, who never had the opportunity or the intellectual ability to study Torah, often manages to grasp perceptions which are well grounded in the tradition.

אורות התורה פרק ט אות ו

Some have gone astray because in their learning and in their path to spiritual perfection, they betrayed their own personal, unique nature. Some are more fit for Agada, and halacha is not in their nature as a primary way of learning. Because such people [have not been taught to] value and recognize their unique talents in Agada, they immerse themselves in Halacha as is customary [in yeshivos today]. But such a person feels an inner opposition to what he is learning because that which he is investing himself in is not in accordance with his essential nature. If, however, he would find the area where his talent and interests lie, and he would fulfill that by making that area of Torah which fits with the nature of his soul his primary area of learning, he would immediately recognize that the inner opposition he used to feel was not due to any deficiency in the holy and essential Halacha area of Torah learning. Rather, he would know that his soul simply required a different area of learning as his primary study. Such a person would remain faithful in a beautiful way to the holiness of Torah. He would become great and strong in the area of Torah which speaks to him. In addition, he will assist those whose primary learning is in Halacha to also taste the sweetness of Agada. But when a person does not [or is not given the option to] recognize the true reason for his inner opposition to what he is learning, and he attempts to overpower his own nature [because he is taught that there is only one correct way to learn Torah], then the moment some options for a non-Torah way to live are opened up for him, he will break out and then hate and become any enemy of Torah and emunah. He will go from one sin to another, and we know what such people have wrought. They attempt to create that which they envision as the ideal way of the world and they attempt to blind "the eye of the world." There is a great variety of areas of Torah learning which are fitting to the great variety of individual souls' natures. Some people are even drawn to specific areas of secular wisdom. Even such people should go according to their inner nature and they must set aside specific times for learning Torah. If they do this, they will succeed at both because "Torah together with the way of the world is beautiful." And the gemara at the end of Yuma discusses how to establish the right balance of primary and secondary for such people. In general, this whole subject is dependent on the character and nature of each individual person's soul.

ישנם שיצאו לתרבות רעה, מפני שבדרך למודם והשלמתם הרוחנית בגדו בתכונתם האישית המיוחדת. הרי שאחד מוכשר לדברי אגדה, ועיניי ההלכה אינם לפי תכונתו להיות עסוק בהם בקביעות, ומתוך שאינו מכיר להעריך את כשרונו המיוחד הוא משתקע בעיניי הלכה, כפי מנהג המורגל, והוא מרגיש בנפשו נגוד לאלה הענינים שהוא עוסק בהם, מתוך שההשתקעות בהם אינה לפי טבע כשרונו העצמי. אבל אם הי' מוצא את תפקידו וממלאו, לעסוק בקביעות באותו המקצוע שבתורה, המתאים לתכונת נפשו, אז הי' מכיר מיד שהרגשת הנגוד שבאה לו בעסקו בעיניי ההלכה לא באה מצד איזה חסרון בעצמם של הלמודים הקדושים והנחוצים הללו, אלא מפני שנפשו מבקשת מקצוע אחר לקביעותה בתורה, ואז הי' נשאר נאמן באופן נעלה לקדושת התורה, ועושה חיל בתורה במקצוע השייך לו, וגם עוזר על יד אותם שידם גוברת בהלכה, להטעימם מנעם האגדה. אמנם כיון שאינו מכיר את סבת הרגשתו הנגודית בלמוד, והוא מתגבר נגד טבעו, תיכף כשנפתחים לפניו איזה דרכים של הפקר הוא מתפרץ ונעשה שונא וער לתורה ולאמונה, והולך מדחי אל דחי, ומהם יצאו מה שיצאו מבני פריצי עמנו, המתנשאים להעמיד חזון ולסמות עינו של עולם. - ובחלוק המקצועות השונים בסדרי הלמוד, לפי התכונות הנפשיות השונות, יש מי שנטיתו חזקה לחכמות מיוחדות, שגם הוא צריך ללכת לפי נטיתו הפנימית, ויקבע עתים לתורה. וזה וזה יעלה בידו, כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, וכבר נסתפקו ה"תוספות ישנים" בשלהי יומא בזה, מה שיהיה עיקר וטפל, ובכלל הדבר תלוי לפי התכונה וטבע הנפש של כל אחד ואחד.